

EKONOMİ POLİTİK

Kriz İdaresindeki Yanlılar

Erinç Yeldan, 18 Mart 2009

Geçtiğimiz hafta sonunda hükümet bir dizi tedbir açıklayarak küresel krizin ulusal ekonomiye olan olumsuz etkilerini aşma gayreti içindeydi. Özet olarak, dayanıklı tüketim malları, otomatik ve konut sektörlerinde uygulanmakta olan özel tüketim ve katma değer vergisi oranlarında indirim içeren paket, ekonomi medyasında “5.5 milyar TL’lik 4. paket” olarak abartıyla tanıtıldı.

Paketin ‘bedelinin’ nasıl bir hesaplama varsayımı ile 5.5 milyar TL’ye ulaştırıldığını ve bundan önceki üç paketin ne zaman açıklanıp, neler içerdiklerini tam olarak anımsayamamaktayım. Ancak, söz konusu paketin “zayıf” sayılması gereken unsurlarının içerdiği tedbirlerin rakamsal boyutlarında değil, bizzat hedeflediği amaçta ve uygulamakta olduğu yöntemde gizli olduğunu düşünüyorum. Krize karşı geliştirilmiş olan “4. paket” özü itibarıyla yurt içi tüketim talebini malların fiyatlarında ucuzluk sağlayarak canlandırma amacı gütmektedir. Oysa Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu kriz sürecinin ana unsurları *daralan gelirler* ve *yüksek dış borç yükünden* kaynaklanmaktadır. Gelirlerin daralmasının ardında da doğrudan doğruya istihdamın yavaşlaması ve işsizliğin hızla yükselmesi olguları yatmaktadır. İstihdamı canlandırıcı, dolayısıyla gelirleri arttırıcı önlemler alınmadan mevcut krizin aşılması doğrultusunda gerçekçi kazanımlar elde edilmesi olanaksızdır.

Nitekim bu hafta başında *Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)*, tarafından açıklanan ve 2008 Aralık dönemini kapsayan *Hanehalkı İşgücü Araştırması* sonuçlarına göre, bir önceki yılın aynı dönemine göre, işsiz sayısı 838 bin kişi artarak 2 milyon 436 binden 3 milyon 274 bine çıktığı hesaplanmaktadır. Mevcut işsizlerin 533 binini (yüzde 16.3’ünü) son üç ayda işten ayrılanlar oluşturmuş; böylece işsizlik oranı yüzde 13.6’ya yükselmiştir. Söz konusu oran, bir önceki yıla göre yüzde 3’lük bir artışı vermektedir. Tarım dışı kesimde işsizlik oranının yüzde 13’ten yüzde 17.3’e, genç nüfusta işsizlik oranının ise yüzde 20.6’dan yüzde 25.7’ye çıktığı hesaplanmaktadır.

Türkiye ekonomi yönetimi 2007/2008 krizi sürecinde kanımca dört temel hata yapmıştır. *Birincisi*, 2003 sonrası dönemde uluslararası finans piyasalarında gözlenen *sanal şişkinlik*, *gerçek değerler* olarak algılanmış ve “*şimdi artık herşey değişik*” inancıyla ulusal ekonomiye olan spekülasyon finansal sermaye girişleri iyi idare edilememiştir. Türkiye 2003 sonrasında dış borçları arttırıcı ve ulusal sanayinin ithalat bağımlılığını derinleştirici biçimde dış kaynak kullanımına yönelmiş; dış kırılganlık artmış; büyüme ise *spekülasyon-yönlü* gerçekleşerek, *istihdamsız-büyüme* nitelikleri sergilemiştir.

İkinci hata ise küresel krizin ana nedeni ve tezahür ediş biçimiyle ilgilidir. Amerikan konut piyasasında 2007’nin yaz aylarında patlak veren kriz, “*bizim bankacılık ve konut kredisi (mortgage) sistemimiz sağlam*” inancıyla karşılanmış; krizin yapısal nedenleri ile *tetikleyici* unsurları birbirine karıştırılmıştır. Türkiye’nin 2001 krizi sonrasında küresel ekonomiye olan ilişkilerinin baş aktörleri bankacılık kesimi değil, doğrudan doğruya finans dışı, reel üretim şirketleridir. Bankacılık kesiminin bilanço yapıları, sermaye yeterlilik oranları gibi

göstergelerinin yakından denetlenmiş olmasına karşın, reel üretim şirketlerinin dış borçlanması ve bilanço yapıları üzerine herhangi bir gözetim sürdürülmemiştir. Finans dışı şirketler 2001 öncesinde bankacılık sistemini andırır biçimde dış borçlanarak, kur riski almış ve Merkez Bankası'nın tahminlerine göre 2008 Eylül ayı itibariyle *açık pozisyonları* 85 milyar dolara ulaşmıştır. Dolayısıyla küresel krizden ilk elden ve doğrudan etkilenecek olan kesimin bankalardan ziyade, reel üretici finans dışı şirketler kesimi olması beklenmelidir.

Üçüncü olarak, krizin etkilerinin *kendi kendine*, sanki bir tılsım değmişçesine, ortadan kalkacağı varsayılmıştır (ve varsayılmaktadır). Beklentilere göre, IMF'den gelmesi muhtemel bir 20-25 milyar dolarlık ek kaynak ile 2009'un yaz ayları atlatılabilirse, dış kaynak girişinin canlanmasıyla birlikte Türkiye krizden çıkacaktır. Halbu ki bu beklenti ham bir hayalden ibarettir. Dünya ekonomisinin 2007 öncesindeki ticaret ve finans akımları daha uzun bir süre yeniden geliştirilmesi olanaksız bir biçimde tahrip edilmiş durumdadır. Küresel ekonomiyi daha uzun yıllar düşük bir kredi hacmi ve düşük finansal değerler sistemi beklemektedir. Uluslararası iş bölümünün ve ulusal sınırların yeniden düzenlenmesinin olası olduğu böylesi bir dönemde Türkiye'nin "*krizin bizi teğet geçeceğine*" inanarak, pasifize olarak bir köşeye çekilmesi ve reel ekonomiye ilişkin tedbirlerini geciktirmesinin maliyeti çok yüksek olmuştur.

Son olarak, reel üretici sektörlerin doğrudan etkileneceği kriz biçiminin bundan önceki krizlerden farklı olarak, birden bire finansal değerlerin (dövizin, para piyasalarının ve borsanın) şiddetle çökmesi olarak değil, *zamana yayılmış durgunluk* olarak yaşanacağı beklenmelidir. Zira reel üretici sektörlerin krize intibak süreci, finans kesiminin aksine daha yavaş ve daha uzun olmaktadır.

İktisat medyasında kriz ve sonrası "V" şeklinde bir çöküş ve hemen toparlanma olarak değil; yukarıda özetlediğimiz biçimde "L" tipi bir kriz ve uzun süreli durgunluk ile betimlenmeye başlanmıştır. Bazı piyasa araştırmacılarının bu süreci "*olumsuz görünüm istikrar kazandı*" diye yorumlayarak olumlu karşılama eğilimine dahi girdikleri gözlenmektedir. Ancak, ne yazık ki Türkiye ekonomisi daha "L" tipi bir kriz ve intibak düzeninden dahi uzak görünmektedir. Türkiye'nin mevcut iktisadi verileri hala "I" tipi bir görünüm çizmektedir.